

Г. В. Дмитренко,
доктор наук державного управління, директор департаменту регулювання
та Нагляду за кредитними установами та Бюро кредитних історій Національної
Комісії, що здійснює державне регулювання у Сфері ринків фінансових послуг

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ (ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ)

G. Dmitrenko,
Doctorate in Public Administration Director of Regulation and Supervision of credit institutions and
National Bureau of Credit Histories Commission provides state regulation
The areas of financial services

LEGAL - REGULATION OF FINANCIAL INSTITUTIONS (PROBLEMS AND SOLUTIONS)

Ринок фінансових послуг України еволюційно проходить етапи свого формування. Ринок банківських послуг і банківський сектор у цілому пережили значні реформи і зараз більш-менш стабільно функціонують. Небанківські ж фінансові послуги та установи, які їх надають, сьогодні лише розвиваються, не працюють на широку громадськість.

Такий стан розвитку ринку фінансових послуг в Україні неповною мірою відповідає загальносвітовим тенденціям, що призводить до його суттєвого відставання, неконкурентоспроможності, ізоляції та неготовності увійти у глобальну фінансову систему. А це може негативно вплинути на розвиток національної економіки, місце України у світовому економічному просторі.

Market Financial Services Ukraine is evolutionarily stages of formation. Market banking services and banking sector as a whole experienced significant reforms and is now more or less stable functioning. Non-banking financial services and the same institutions that provide them, today only developing not work for the general public.

This state of the financial services market in Ukraine not fully responsible global trend that leads to its substantial backlog, uncompetitiveness, isolation and unwillingness to enter into the global financial system. This may adversely affect the development of the national economy, Ukraine's place in the world economy.

Ключові слова: фінансові послуги, фінансові установи, посередники, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки.

Key words: financial services, financial institutions, brokers, insurance companies, pension funds, credit unions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для банківської системи найбільш актуальною є проблема обмеженості капіталу банків. Крім цього, банківська система стикається з нерозвиненістю ринків використання ресурсів, обмеженістю банківського інструментарію. Через це банки вимушені нарощувати свою операційну діяльність переважно за рахунок найризиковішого сегмента — кредитування (близько 70% активів банків припадає на кредитний портфель). На кредитному ринку реальну проблему становить його недоступність для більшості малих та середніх позичальників, мінімальний обсяг більш складних кредитних послуг, недостатня розвиненість довгострокового кредитування та ринку іпотеки.

Серед небанківських фінансових посередників найбільш розвиненими є страхові компанії. Однак існує низка проблем, які гальмують розвиток страхового ринку в Україні та не забезпечують розкриття його потенціалу для зростання економіки. Зокрема, низька зацікавленість у страхуванні через невисоку платоспроможність населення; нерозвиненість страхування життя та медичного страхування; недостатня капіталізація та низька ліквідність страховиків; низька інвестиційна активність страхових компаній; недовіра до страховиків (за даними соціологічного опитування, страховим компаніям довіряють лише 11% громадян України); вузька мережа страхових посередників тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні в Україні майже немає серйозних комплексних досліджень з проблематики небанківських фінансових установ. Зазначеними проблемами займається дуже обмежене коло фахівців. За таких проблем виникає наукова дискусія.

Зважаючи на вищенаведене, основними проблемами українського ринку фінансових послуг є:

- відсутність належних правових засад для повноцінного розвитку ринку фінансових послуг;
- розбіжності в законах, які регулюють діяльність як самого фінансового ринку, так і окремих фінансових установ;
- постійні зміни в законодавчій базі щодо функціонування ринку фінансових послуг;
- значний ступінь недовіри з боку пересічних громадян до частини небанківських фінансових установ (зокрема, довірчих товариств, інвестиційних та пенсійних фондів), які історично мають досить погану репутацію, пов'язану з відомою "трастовою епопеєю" 1993—1995 років.

Суттєвий внесок у розвиток теорії фінансового посередництва в середині ХХ ст. зробили такі вчені, як Д. Герлі, Е. Шоу, О. Гершевкрон, Д. Тобін. Важливі наукові положення, що містяться в роботах цих учених, стали основою для подальшого розвитку теорії фінансового посередництва.

Але у вітчизняній науковій літературі, ця проблематика ще не стала об'єктом для ґрунтовних досліджень, що зумовлює актуальність даного дослідження.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Завданням статті є насамперед необхідність забезпечити проведення активної державної політики, яка повинна бути направлена на подальший розвиток системи регулювання фінансового ринку та нагляду.

Відкритим залишається питання щодо створення сприятливих умов для ефективного розвитку недержавних пенсійних фондів, оскільки новим законодавством встановлено досить жорсткий режим регулювання їхньої діяльності та актуальною є проблема наближення фінансових послуг до населення України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У більшості економічно розвинутих країн сформована система фінансових посередників, що є досить розгалуженою за характером діяльності та формами мобілізації грошових коштів.

Відомо, що призначення фінансових посередників виявляється через головні завдання, які вони виконують:

- забезпечення ефективного зведення заощадників і позичальників;
- надання їм на вигідних умовах основних видів послуг, спрямованих на зменшення ризику, збільшення ліквідності, забезпечення інформації.

На розвиток теорії фінансового посередництва безпосередньо вплинули зміни, що відбувалися у фінансових системах багатьох країн. У хронологічному порядку їх можна виокремити таким чином:

1970-ті роки:

- зміни в системі міжнародного кредитування, зумовлені розширенням діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК): різке збільшення міжнародного кредитного ринку, розвиток комплексу супроводжувальних кредитно-фінансових послуг;

- використання міжнародного приватного кредиту для прямого або опосередкованого фінансування дефіцитів поточних платіжних балансів;

- зниження дохідності операцій з фінансовими інструментами внаслідок високої інфляції;

- збільшення обсягів інвестицій у товарні активи;
- запровадження Ямайської валютної системи.

1980-ті роки:

- лібералізація банківської сфери: усунення обмежень на відкриття банками окремих видів рахунків, кількість банківських відділень, здійснення окремих видів діяльності;

- скасування прямого державного контролю над умовами емісії корпоративних боргових інструментів;

- зростання ролі центральних банків, отримання ними статусу незалежних від уряду інститутів;

- збільшення ринку державних цінних паперів;

- диверсифікація ринку корпоративних цінних паперів у зв'язку з початком масштабних структурних перетворень, активізацією процесів, пов'язаних зі злиттям, поглинанням, появою нових компаній;

- модернізація біржової та позабіржової торгівлі;

- усунення обмежень доступу національних емітентів до здійснення операцій на національних фондових ринках;

- запровадження нових технологій та інструментів;

- різке збільшення кількості нових фінансових інструментів (деривативів).

1990-ті роки — теперішній час:

- подальша концентрація фінансово-промислового капіталу, глобалізація фінансових потоків;

- розширення сфери діяльності фінансових корпорацій;

- стрімке зростання обсягів фінансових ринків та їх подальша інтернаціоналізація;

- формування нових сегментів світових фінансових ринків;

- універсалізація діяльності фінансових установ (як банківських, так і небанківських), посилення ролі фінансових конгломератів, які пропонують фінансові продукти та послуги водночас на різних ринках та в різних країнах;

- зростання ролі інституційних інвесторів (інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній тощо) у здійсненні фінансових інвестицій;

- зміни у системі регуляторних органів та посилення їх впливу на процеси у фінансово-банківській сфері;

- дерегулювання фінансових ринків, у тому числі: усунення контролю над відсотковими ставками; скасування обмежень на переміщення капіталів; скасування заборони на суміщення окремих видів професійної діяльності на фінансових ринках;

- подальший розвиток міжнародної фінансової системи на основі інфраструктурних перетворень і фінансових інновацій; створення глобальних торговельних та розрахунково-клірингових систем;

— організаційне та технічне переозброєння фондів ринків; забезпечення технічної сумісності інфраструктури платежів;

— запровадження сучасних електронних технологій, засобів комунікацій та інформатизації; стрімкий розвиток ринку електронних торгів, що набуває ознак провідного ринку;

— підвищення рівня використання новітніх інформаційних і фінансових технологій, впровадження фінансового інжинірингу;

— інтеграція фінансового сектора, консолідація фінансової інфраструктури та регуляторних систем;

— перехід до економічного і валютного союзу, введення євро; формування керівних органів економічного і валютного союзу, утворення Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ) та Європейського центрального банку (ЄЦБ);

— перехід до створення ЄЄПП (Єдиного європейського платіжного простору — Single European Payment Area (SEPA)), у тому числі запровадження спільних стандартів ЄС у сфері платежів, зіставність їх зі світовими нормами; гармонізація національних нормативних та регуляторних систем країн ЄС [2].

Національною Комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі Нацкомфінпослуг): супроводжувалися такі законопроекти, які внесені на розгляд Верховної Ради України суб'єктами законодавчої ініціативи та які належать до її компетенції:

— проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" (нова редакція) та інших законодавчих актів України" (реєстраційний № 0965 від 12.12.2012), який спрямований на підвищення рівня захисту прав споживачів страхових послуг і зумовлений необхідністю змін у нормативно-правовій базі у зв'язку зі вступом України до світової організації торгівлі (далі СОТ), адаптацією законодавства України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу (далі ЄС), удосконаленням моніторингу діяльності страховиків та посиленням контролю за дотриманням страховиками вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, державним регулюванням у сфері страхового посередництва, запровадженням європейських стандартів щодо класифікації ризиків у страхуванні, удосконаленням порядку ліцензування страховиків, підвищенням вимог до формування статутного капіталу, запровадженням міжнародних норм корпоративного управління та пруденційного нагляду, розвитком довгострокового страхування життя [1]. Утворена наказом Голови Нацкомфінпослуг від 23.03.2012 № 14 робоча група з опрацювання законопроекту, до складу якої залучені представники Верховної Ради України, науковці та представники об'єднань учасників страхового ринку, продовжує роботу над його підготовкою до другого читання у Верховній Раді України. У лютому 2013 року відбулося 2 засідання зазначеної робочої групи щодо опрацювання законопроекту;

— проект Закону України "Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя" (реєстраційний № 2327 від 19.02.2013), яким пропонується встановити засади діяльності Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя (далі — Фонд), основним завданням якого є забезпе-

чення функціонування системи гарантування страхових виплат за договорами життя. Законопроектом передбачається, що у разі настання неплатоспроможності страховика Фонд гарантує страхувальникам або вигодонабувачам відшкодування розміру страхової виплати або викупної суми, передбаченої договором страхування життя, укладеним після набрання чинності цим законом, але не більше максимального розміру гарантійних виплат. Також за рахунок коштів Фонду гарантується забезпечення покриття активами страхових резервів за укладеними після набуття чинності Законом договорами страхування життя, що передаються від неплатоспроможного до іншого страховика.

Проекти власних нормативно-правових актів, розроблених і оприлюднених Нацкомфінпослуг. З питань загального характеру:

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про внесення змін до деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України", розроблений з метою забезпечення приведення власних нормативно-правових актів, у відповідність із вимогами Закону України від 02.10.2012 № 5316-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виготовлення документів та бланків документів суворого обліку або звітності" щодо виключення норм стосовно віднесення бланків полісів ОСЦПВНТЗ до документів суворого обліку.

У сфері забезпечення діяльності страхового ринку:

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про внесення змін до Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування", розроблений на виконання пункту 22 частини четвертої та частини п'ятої статті 6 Закону України "Про страхування" з метою визначення змісту добровільного страхування сільськогосподарської продукції, на здійснення якого Нацкомфінпослуг видається ліцензія. Протягом лютого Нацкомфінпослуг опрацювала зауваження та пропозиції до оприлюдненого проекту акта від заінтересованих органів та юридичних осіб;

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про деякі питання здійснення страхування озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою на весняно-літній період", розроблений відповідно до частини шостої статті 21 Закону України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою", яким мають бути затверджені:

— умови страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період;

— стандартні страхові тарифи для страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період;

— стандартний договір страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період;

— форма Акта огляду площ посівів озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період;

— інструкція по заповненню Акта огляду площ посівів озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період;

— форма Акта визначення врожайності озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період біологічним методом;

— інструкція по заповненню Акта визначення врожайності озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період біологічним методом;

— форма Акта визначення врожайності озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період методом контрольного обмолоту;

— інструкція по заповненню Акта визначення врожайності озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період методом контрольного обмолоту;

— форма Висновку страховика за результатами огляду сільськогосподарської культури;

— форма додатка "Карта поля" до Акта огляду площ посівів озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період;

— форма Страхового акта при страхуванні озимих зернових сільськогосподарських культур, застрахованих з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період [3].

У сфері недержавного пенсійного забезпечення:

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про визнання таким, що втратило чинність, розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 2 квітня 2008 року № 424 "Про затвердження Порядку обчислення та обліку прибутку (збитку) від інвестування активів недержавного пенсійного фонду", 22 лютого 2013 року подано до Міністерства юстиції України для державної реєстрації. Документ розроблено відповідно до змін, внесених Законом України від 08.07.2011 № 3668-VI "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи", до статті 51 Закону України від 09.07.2003 № 1057-IV "Про недержавне пенсійне забезпечення", а саме: відбулась трансформація критеріїв оцінки ефективності управління активами пенсійного фонду з "сукупного прибутку (збитку) від інвестування активів пенсійного фонду" на "вартість одиниці пенсійних активів" з відповідною зміною моніторингових і наглядових повноважень регулятора — Нацкомфінпослуг. Залишення в дії розпорядження Держфінпослуг від 02.04.2008 № 424 позбавлено правової доцільності;

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів". Проект розпорядження розроблено відповідно до змін, внесених Законом України від 22.12.2011 № 4225-VI "Про внесення змін до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення", до статті 27 Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення", оскільки виникла необхідність щодо імплементації таких змін до Ліцензій-

них умов провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів. Проектом регуляторного акта визначені вимоги, обов'язкові для виконання на момент отримання ліцензії та під час провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Після закінчення строку оприлюднення було доопрацьовано редакцію проекту із врахуванням висловлених пропозицій і зауважень. 27.02.2013 проведено засідання робочої групи за участю представників Нацкомфінпослуг та саморегулювних організацій у сфері недержавного пенсійного забезпечення, з метою узгодження нової редакції регуляторного акта.

У сфері забезпечення діяльності кредитних установ:

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про затвердження Положення про ліцензування кредитних спілок та ліцензійні умови здійснення кредитними спілками діяльності з надання фінансових послуг", який розроблено з метою запровадження вимог до здійснення внутрішнього аудиту та вдосконалення ліцензійних умов і механізмів застосування дозвільних процедур, пов'язаних із провадженням діяльності кредитними спілками. Опрацьовано зауваження та пропозиції, що були надіслані від юридичних та фізичних осіб;

— проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про затвердження Положення про включення кредитних спілок до Державного реєстру фінансових установ", який розроблено з метою запровадження вимог до здійснення внутрішнього аудиту та вдосконалення умов і механізмів застосування дозвільних процедур, пов'язаних із запровадженням діяльності кредитними спілками. Опрацьовано зауваження та пропозиції, що були надіслані від юридичних та фізичних осіб.

Проекти нормативно-правових актів Нацкомфінпослуг, які знаходяться на стадії опрацювання:

З метою належного виконання плану державних статистичних спостережень, а також удосконалення пруденційного нагляду за учасниками фінансового ринку розроблено проект розпорядження Нацкомфінпослуг "Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України". Прийняття акта дозволить забезпечити належний пруденційний нагляд за учасниками ринків фінансових послуг, удосконалив процедуру подання ломбардами до Нацкомфінпослуг електронної та паперової форми звітності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, подолання вищезазначених проблем розвитку ринку фінансових послуг України призведе до стрімкого економічного зростання національної економіки і готовності нашої держави впевнено увійти у глобальну фінансову систему.

Література:

1. Закон України "Про кредитні спілки" від 20 грудня 2001 року за N 2908-III.

2. Науменко С.В., Міщенко С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посібник. — Київ, 2010.

3. Інформація про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за лютий 2013 року.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2013 р.